

پیامبر ﷺ و سنت

از منظر قرآن و سنت (۱)

دکتر محمد صالح ابراهیمی
استاد دانشگاه مذاهب اسلامی دانشگاه تهران

حکومت داریش، کیانش، خو و اخلاقش اسوهی حسنه بوده و خواهد بود. سبب همین است که قرآن کریم با صراحت می‌فرماید: «ان الله و ملائکته یصلون علی النبی یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیماً»^(۹) نشان می‌دهد که حضرت رسول اکرم ﷺ به مقامی رسیده که خداوند، ملائکه و فرشته‌ها و ملائکات و سلام بر او می‌فرستند و قرآن به مسلمانان نیز دستور داده که بر او صلوات و درود بفرستند و تسلیم دستوراتش باشند، این هم نشان دیگری است که بر عظمت و بزرگی رسول خدا و اسوه و الگو بودن او در پیشگاه الهی دلالت دارد.

ذات پاک و مبارک حضرت رسول ﷺ مورد پسند خداوند بوده که به نام اسوهی حسنه از طرف خداوند عزّاسمه معرفی گردیده است و با آن شیوهی شیوا صلوات و سلام نثارش می‌فرماید. زمانی که کافران و مشرکان از مکه بر پیامبر اسلام فشار آوردند همچنانکه قرآن در سوره‌ی توبه می‌فرماید: «الا تنصروه فقد نصره الله اذ اخرجہ الذین کفروا ثانی اثنین اذهما فی الغار اذ یقول لصاحبه لاتحزن ان الله معنا فانزل الله سکینته علیه و ایده یجنود لم تروها و جعل کلمة الذین کفروا السفلی و

حضار محترم، علمای اعلام و اسلام، اندیشمندان، استادان، محققان قرآن و شریعت اسلام و سنت رسول اکرم ﷺ درود و رحمت خدا بر شما باد.

با کسب اجازه از محضر مبارکتان می‌خواهم کمی درباره‌ی پیامبر ﷺ از دید و منظر قرآن با شما صحبت کنم.

«رسولا یتلوا علیکم آیات الله مبینات لیخرج الذین آمنوا و عملوا الصالحات من الظلمات الی النور»^(۲)

«الرحمن، علم القرآن، خلق الانسان، علمه البیان»^(۳) «لقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة...»^(۴) «ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النار»^(۵) «ربنا سمعنا منادیاً ینادی للایمان ان آمنوا بربکم فآمنوا، ربنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفر عنا سیئاتنا و توفنا مع الابرار، ربنا و آتنا ما وعدتنا علی رسلک و لاتخزنا یوم القیامة انک لاتخلف المیعاد»^(۶) «ربنا لاترغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب. ربنا انک جامع الناس لیوم لاریب فیه ان الله لایخلف المیعاد»^(۷)

حضرت رسول اکرم ﷺ از دید و منظر قرآن کریم اسوه حسنه بوده و خواهد بود که قرآن می‌فرماید: «لقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة لمن کان یرجو الله و الیوم الآخر و ذکر الله کثیراً»^(۸) مشخص می‌باشد کسی که شایستگی آن را پیدا کند که خداوند عظیم الشأن بنام اسوهی حسنه از وی یاد کند، کردار، رفتار، گفتار، حرکات، سکانات، قیام، قعود، خو،

۱- ارایه شده به سمینار سنت نبوی ﷺ و جهان معاصر، دانشجویان دانشگاه مذاهب اسلامی

۲- طلاق ۱۱
۳- الرحمن: ۲-۳-۴
۴- احزاب ۲۱
۵- بقره ۲۰۱
۶- آل عمران ۱۹۳-۱۹۴
۷- آل عمران ۹-۸
۸- احزاب ۲۱

پیامبر اسلام است که حتی یک جامعه شناس مسیحی ناچار او را بنام شخص اول در تمام ادوار مطرح کرده و نام پیامبر ﷺ را قبل از همه‌ی پیامبران ذکر کند.

پیامبر از دید و منظر سنت که حضرت فرموده است: «ما کرهته لنفسک فاکرهه لغيرک و ما احببته لنفسک فاحبه لاختیک و الا لم تکن مسلماً» - هر چه بخود نمی‌پسندی بغیر خود مپسند و آنچه برای خود دوست داری برای برادرت (منظور برادر و خواهر دینی است) دوست بدار و الا مسلمان و با ایمان نخواهید بود - یا این که فرموده است: «المسلم من سلم المسلمون من یده و لسانه» قرآن می‌فرماید: «و لاتجسسوا و لا یغتب بعضکم بعضاً ایحب ان یاکل لحم اخیه میتاً فکرمتمود» (۶) این حدیثها و آیات شریفه شخصیت اجتماعی و سیاسی حضرت را بخوبی نشان می‌دهد. برآستی اگر اجتماع و جامعه بشری بتواند به آن فرموده‌ها و آیه‌ها عمل کند، جامعه بصورت فاضله اداره خواهد شد و گرگ و میش با هم زندگی می‌کنند.

خصال جمیله پیامبر ﷺ از منظر قرآن:

۱- ترویج قرآن و دین - یکی از اصولی ترین برنامه‌های رهبری و سیاست حکومت رسول خدا، کوشش در جهت گسترش و ترویج قرآن و دین و جذب افکار کفار و معاندین، بسوی اسلام و پخش و نشر فرهنگ اسلام و قرآن در میان جامعه مسلمانان و مردم جهان بوده تا دین مقدس و پر بار اسلام و قرآن جای ادیان دیگر جهانیان را فراگیرد.

همین موضوع است که قرآن می‌فرماید: «و هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون» (۷) یعنی اوست که پیامبر خویش را با دین حق و هدایت دهنده روانه کرده تا جای گزین ادیان دیگر گردد.

۲- آموزش قرآن - خداوند عظیم الشأن یکی از مسؤولیتهای پیامبر را تعلیم و تعلم قرآن قرار داده است که قرآن و مفاهیم قرآن را به مردم یاد بدهند.

کلمة الله هی العلیا و الله عزیز حکیم» (۱) پیامبر اسلام برای تأسیس حکومت اسلام در شهر مدینه منوره به پشتیبانی خداوند و ایمان محکم از راه وحی الهی عملاً اقدام کرد، اینست که خداوند در این زمینه در قرآن می‌فرماید: «لمسجد اسس علی التقوی من اول یوم احق ان تقوم فیه، فیه رجال یحبون ان یتطهروا و الله یحب المطهرین» (۲) «هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون» (۳) حضرت رسول اکرم ﷺ با مهاجرت کردن به مدینه و قطع رابطه با کفار قریش مهمترین قدم را در راه تحکیم دین اسلام و سیاست خویش در بنای مسجد قبا و تأسیس مهمترین حکومت اسلام در مدینه برداشت و اساس آنرا پایه ریزی کرد که خداوند در رأس آن و خود نیز بنام رسول خدا در آن قرار گرفت و معرفی شد و مساجد خود بخود نیز پایگاه و قرارگاه آن گردید.

اکنون بطور خلاصه درباره‌ی خصوصیات ذات حضرت رسول اکرم ﷺ و صفات حسنه ایشان به بحث و تفحص می‌پردازیم تا نمونه و الگویی باشد برای همه رهبران و حاکمان و همه انسانها در کشورهای اسلامی و در تمام دنیا.

پیامبر ﷺ قبل از این که بمقام نبوت مفتخر شود پیامبری امی، بود و در دو آیه این موضوع بیان شده که می‌فرماید: «الذین یتبعون الرسول النبوی الامی» (۴) - فثامنوا بالله و رسوله النبوی الامی الذی یؤمن بالله و کلماته و اتبعوه لعلکم تهتدون» (۵) یعنی پیامبر در هیچ دبستان یا دبیرستان یا دانشگاه یا حوزه‌ای و نزد هیچ احدی از مردم درس نخوانده بود و امی بود، اما پس از این که به مقام نبوت رسید مطابق آیه‌های (اقراً باسم ربک - الذی علم بالقلم - علم القرآن، علم البیان - علمه شدید القوی) در مکتب الهی: خداوند شدید القوی، علم و دانش آموخت. اینست که میخائیل رایت جامعه شناس نامدار امریکا در کتاب خود بنام عدد ۱۰۰ با این که خود مسیحی است اما نام حضرت محمد ﷺ پیامبر اسلام را قبل از همه ذکر کرده است و از حضرت عیسی و موسی نیز در آن یاد کرده است و معنی عدد (۱۰۰) را چنان بیان کرده است که ۱۰۰ نفر در طول زمان باید مطرح باشند و مطرح هستند که اولین نفر آن ۱۰۰ نفر پیامبر اسلام است. این خود یکی از امتیازات بزرگ

۱- توبه ۴۰

۲- توبه ۱۰۸

۳- توبه ۳۳

۴- الذی کم یکن یکتب و لایقرء من کتاب (شه پول).

۵- اعراف ۱۵۸-۱۵۷

۶- سحرات ۱۲

۷- توبه ۳۳

پیامبر اسلام ﷺ نیز با فرموده‌های شیرین خویش و از راه (حدیث: سنت) آنرا به مسلمانان آموزش می‌داد. «هو الذی بعث فی الامیین رسولاً منهم یتلوا علیهم آیاته». (۱) همچنانکه خود پیامبر دسته‌هایی از قاریان قرآن به میان مردم می‌فرستاد تا قرآن را به مردم آموزش دهند. برای نمونه دسته‌ای (۲) ۳۰ نفری که به (بشر معونه) فرستاد و از همین راه به شهادت رسیدند.

۳- تربیت و پرورش جامعه و پاک سازی قلوب مردم از آلودگی نفس و شرک و شیطان. پیامبر اسلام علاوه بر ابلاغ رسالت خویش از تمام شرایط برای تربیت و پرورش و آموزش مسلمانان و رستگاری مردم و اصلاح آنان بهره می‌گرفت، اینست که خداوند در وصف پیامبر در قرآن می‌فرماید: «و یرزقهم و یعلمهم الکتاب و الحکمة». (۳)

۴- مساجد را پایگاه آموزش و پرورش و پاک سازی روان سرده و اداره‌ی کار و بار و امور دینی و دنیوی آنان قرار داد و زمین را به کمترین هزینه مسایل را حل و فصل می‌کرد، بدین جهت بود همین که به شهر مدینه وارد شد مسجد النبوی را در مدینه بنا نهاد و آنرا مرکز تعلیم و تعلم قرآن و دین، سیاست و کیاست خویش قرار داد.

۵- پیامبر در اجرای فرامین، با شورا و مشورت با یارانش کارها را بانجام می‌رساند که قرآن می‌فرماید: «و شاورهم فی الامر» (۴) و امرهم شوری بینهم» اینهم یکی از امتیازات ذات رسول اکرم ﷺ بود، که برای یارانش ارزش و احترام قایل بود و در انجام دادن کارها با آنان مشورت می‌کرد تا آنان نیز یاد بگیرند تا با مشورت کار مسلمانان را فیصله دهند تا از راه مردم و اسلام سالاری نه از راه دیکتاتوری کارهای مسلمانان بگریان افتد، و ضیق در امر مسلمانان پدیدار نگردد و انجام دادن کار مسلمانان را وظیفه شرعی و دینی خویش بدانند. اینست که خداوند پیامبر را بنام رحمة للعالمین «و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین» یاد می‌کند زیرا حضرت دارای اخلاق حسنه و پسندیده بود که قرآن می‌فرماید: «انک لعلی خلق عظیم»

۶- خو، اخلاق نیکو و ترویج خوی خوب انسانی و اسلامی یکی از امتیازات ذات پیامبر و راهبری حکیمانه او بود که با پشت کار، حسن نیت و سجایای حسنه‌ی خویش، اخلاق نیکو،

علم و دانش، بینش، پاکی و طهارت، تزکیه نفس را به مردم یاد می‌داد و آنان را تربیت و پرورش می‌کرد، و شیوه ساده زیستن و لذت بردن از زندگی را به مسلمانان یاد می‌داد تا در هر دو دنیا سعادت مند و خوشبخت باشند «یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر» (۵)

۷- بخشندگی، مهربانی، قاطعیت و دل نرمی یکی دیگر از امتیازات پیامبر و اسوه بودن ایشان است که خداوند در پسند ایشان می‌فرماید: «لقد جائکم رسول من انفسکم عزیز علیہ ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رؤوف رحیم» (۶). این آیه بخوبی نشان می‌دهد که حضرت محمد ﷺ خود را از مردم جدا نمی‌دانست، اصرار به انجام دادن کارهای نیکو داشت و نسبت به یاران و ایمانداران بسیار رؤوف و رحیم و مهربان بود.

۸- پیامبر به نام یک رهبر همیشه می‌کوشید تا یاران و پیروان خویش را طوری بار بیارد و ارزش و شخصیت به آنان بدهد که در میان خویش رحیم و مهربان و همدیگر را دوست داشته باشند. اینست که قرآن در این زمینه می‌فرماید: «محمد رسول الله و الذین معه اشداء علی الکفار، رحماء بینهم»؛ پیامبر خاتم النبیین بود که قرآن می‌فرماید: «ما کان محمد ابا احد من رجالکم و لکن رسول الله و خاتم النبیین» (۷) بدین سبب است سنت رسول اکرم و فرامین قرآن با توجه به آیه «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دیناً» (۸) مؤید و جاویدانی است. پیامبر بشیر و نذیر و رسول همه جهانیان است که قرآن می‌فرماید: «و ما ارسلناک الا کافه للناس بشیراً و نذیراً و لکن اکثر الناس لا یعلمون» (۹) همچنانکه خداوند معلم بوده که می‌فرماید «و علم آدم الاسماء کلها - ای علم قدرة التکلم و البیان فهی تسمیة الجزء باسم الکلم» پیامبر از دید و منظر قرآن معلم بوده که قرآن می‌فرماید «رسولاً منکم یتلوا علیکم آیتنا و یرزقکم و یعلمکم الکتاب و

- ۱- جمعه ۲
- ۲- در روایات تعداد قاریان هفتاد نفر ذکر شده است.
- ۳- جمعه ۲
- ۴- آل عمران ۱۵۹
- ۵- بقره ۱۸۵
- ۶- توبه ۱۲۸
- ۷- احزاب ۴۱
- ۸- مائده ۳
- ۹- سبأ ۲۸

الحكمة و يعلمكم ما لم تكونوا تعلمون»^(۱)

۹- خداوند که می فرماید: «الرحمن، علم القرآن، خلق الانسان، علمه البيان» این آیه هابصورت عطف تلقین نازل شده اند یعنی همچنانکه خداوند رحمان و روزی دهنده است تو نیزای بشر چنان باش، یعنی همچنانکه خداوند معلم است و قرآن را به پیامبر یاد داد تو نیزای انسان معلم باش، همچنانکه خداوند خالق است و این انسان بوالعجب را آفریده است تو نیزای انسان خلاقیت داشته باش و همچنانکه خداوند علم بیان و سخن گفتن را به انسان آموزش داده، تو نیزای انسان از راه سخن گفتن، دیالوگ و گفتگو مقصود و مرام خویشتن را به دیگران برسان تا اختلاف و جنگ و جدال رخ ندهد و از راه گفتگو مسایل میان خویش را فیصله دهید تا بجای اختلاف و جنگ از راه صلح و سازش بصورت متحد در راه آبادانی مملکت و گسترش فرهنگی و توسعه کشور از هر جهت بکوشید. خداوند در قرآن می فرماید «هو الذی انشاکم من الارض و استعمرکم فیها»^(۲) او (خداوند) شما را از زمین آفرید و شما را به آبادانی آن (زمین) وا داشت. مسلم است آبادانی زمین تنها منحصر به کشت و زرع و ایجاد صنایع نیست بلکه آبادانی بمعنی عام توسعه است که شامل توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می گردد که خداوند می فرماید: «و من آیاته خلق السموات و الارض و اختلاف السنتکم و الوانکم ان فی ذلک لآیات للعالمین»^(۳)

۱۰- زمانی که دین اسلام و حکومت قرآن و اسوهی حسنه در مدینه استقرار یافت، افکار پوچ کفر و شرک و بت پرستی نابود گردید که قرآن می فرماید: «اذا جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقاً»^(۴) پس نتیجه می گیریم که باید از دین اسلام پیروی کنیم که قرآن در این آیه می فرماید: «و من یتبع غیر الاسلام دیناً فلن یقبل منه و هو فی الآخرة من الخاسرین»^(۵) یا آیه «یا ایها الذین آمنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم»^(۶) که خود شاهد بر محکم و اسوه بودن ذات پیامبر و حکومت قرآن و رسول خدا می باشد. زیرا حضرت به آیه (شوری) عمل می کرد و احترام و عزت برای یاران و مسلمانان قایل بود که خداوند می فرماید: «فقلل العزّة و لرسوله و للمؤمنین و لكن المنافقین لا یعلمون»^(۷) آنست که

خداوند می فرماید: «قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله»^(۸) خداوند می فرماید: شرع توای رسول خدا همانست که به نوح، ابراهیم، موسی و عیسی داده ایم زیرا که شرع تو برابر همه آنها و مکمل تمام ادیان آسمانی است «شرع لکم من الدین ما وصی به نوحاً و الذی اوحینا الیک و ما وصینا به ابراهیم و موسی و عیسی ان اقیموا الدین و لا تفرقوا فیه»^(۹) «و لاتکونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البینات»^(۱۰) یا این آیه که می فرماید: «المؤمنون و المومنات بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر»^(۱۱) یا این آیه «ولتکن منکم امة یدعون الی الخیر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و اولئک هم المفلحون»^(۱۲) این آیات بهترین دلیل برای اسوه بودن ذات پیامبر که از دین قرآن دین او برابر با دین حضرت نوح، ابراهیم، موسی و عیسی می باشد و در حقیقت تکمیل و مُتَقَه کننده ی تمام ادیان آنان است و اعلام می دارد که مسلمانان چه زن چه مرد باید کار و امور خویش را در دست بگیرند و امور خویش را به غیر مسلمان واگذار نکنند. و امت اسلام هم ایمان به خدا دارد و هم امر بالمعروف و نهی از منکر می کنند تا جامعه سالم و پر خیر و برکت داشته باشند و از این جهت بر سایر جوامع بشری برتری دارد و ممتاز است.

قرآن که می فرماید: «کنتم خیر امة اخرج للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر و تؤمنون بالله»^(۱) - «قل اننی هدانی ربی الی صراط مستقیم دیناً قیماً ملة ابراهیم حنیفاً»^(۱۴) پیامبر که بر دین حنیف ابراهیم و در شاهراه مستقیم الهی هدایت شده است می بایست امتش به این آیه عمل نمایند «و اطیعوا الله و رسوله و لاتنازعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم و اصبروا ان الله مع الصابرین»^(۱۵) و همه ی ما مسلمانان این آیه

۱- بقره ۱۵۱	۲- هود ۶۵
۳- روم ۲۲	۴- اسرا ۸۱
۵- آل عمران ۸۵	۶- نساء ۵۹
۷- منافقون ۸	۸- آل عمران ۳۱
۹- شوری ۱۳	۱۰- آل عمران ۱۰۵
۱۱- توبه ۷۱	۱۲- آل عمران ۱۰۴
۱۳- آل عمران ۱۱۰	۱۴- انعام ۱۶۱
۱۵- انفال ۴۶	

که بصورت عطف تلقین است بازگو کنیم و بگوییم «قل ان صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العالمین لا شریک له و بذک امرت و انا اول المسلمین»^(۱) و همه با هم بگوییم «ایک نعبد و ایک نستعین».

۱۱- یکی دیگر از صفات حسنه‌ی حضرت رسیدگی کردن به کار مسلمانان و نیازمندان بود که حضرت در مدت نبوت خویش در هر فرصتی و در هر شرایطی به امور مالی و اقتصادی (بیت المال) جهت بهبود بخشیدن به زندگی یاران و مسلمانان و نیازمندان رسیدگی می‌کرد و به آنان کمک می‌کرد از جمله به اصحاب صغه، حتی لباس تن مبارک خویش را به بینویان عطا کرده که قرآن می‌فرماید: «و لاتتس نصیبک من الدنیا و احسن کما احسن الله الیک»

۱۲- یکی دیگر از صفات ممتاز حضرت رسول ﷺ اینست که به ما اندرز می‌دهد که تابع حکم و دستور خداوند باشیم که می‌فرماید: «ان الحکم الا لله یقصد الحق و هو خیر الفاصلین»^(۲) ای یحییٰ بالصدق بین الحق و الباطل بحکمہ العدل یعنی حکم و فرمانروایی نیست مگر خدای را، حق را (از باطل جدا و) بیان می‌کند و او بهترین جداکننده (حق از باطل) است. پس لازم و ضروریت که مسلمانان قانون اسلام و قرآن را اجرا کنند و تابع حکم و فرمان الهی باشند تا خود و دیگران از کفر، ظلم و فسق بدور بمانند که قرآن می‌فرماید: «و من لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الکافرون - و من لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الظالمون - و من لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الفاسقون»^(۳)

□ پس ما مسلمانان تنها برای آموختن علم، هنر، صنعت، تکنیک و علم و معارف روز می‌توانیم از غیر مسلمانان آموزش به بینیم زیرا قانونگذاری و شریعت از آن خداست، و بر مسلمانان است که با شیوه‌ی حسنه‌ی پیامبر رفتار کنیم و دست وحدت و الفت و محبت در دست هم بگذاریم و از راه مشورت کردن با هم دیگر که خدا می‌فرماید: «وامرهم شوری بینهم و شاورهم فی الامر»^(۴) مطابق فرمان خدا که می‌فرماید: «ان الله یامر بالعدل و الاحسان»^(۵) که حضرت علیؓ در واژه‌های قصار خود فرموده است «الاحسان: التفضل» با مسلمانان با عدل و احسان و تفضل رفتار

کنیم و با تفهیم و تفاهم و گفتگو و دیالوگ راه عمل کردن به قرآن و اسلام و شریعت را هموارتر سازیم که خدا در قرآن می‌فرماید: «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دیناً»^(۶)

این آیه‌های شریفه ممتاز بودن و مؤبد و جاوید بودن دین پیامبر اسلام را و اسوه بودن حضرت را از دید و منظر قرآن بخوبی نشان داده و می‌دهد.

پیامبر اسلام ﷺ از دید و منظر قرآن که دانسته است که مردم نمی‌دانند به آنان یاد داد:

۱- پیامبر از راه نوآوری که فرهنگ قرآن است و هرگز کهنه و فرسوده نمی‌شود، توانسته است خداشناسی و اخلاق حسنه را جایگزین دزدی، تقلب، انحرافات، دروغگویی و... نماید.

۲- مناسک گزایی، گرایش بسوی مناسک الهی.
۳- مردم را از واپس گزایی و انزوا گزایی آزاد ساخته است.
۴- مردم را به اسلام دعوت و همزایی را در خداشناسی و عبادت برای خداوند جای گزین عقائد باطله ساخته است، و شرکت در اصلاح عقاید نادرست نموده است.

۵- هر کدام از این مسایل یک هدف غایی دارند. هدف غایی در دین و قرآن رستگاری است و وسیله آن هم فعالیتها و انجام دادن مناسک دینی است. و هدف غایی در حوزه‌ی اجتماعی، کار و کوشش و منفعت به مسلمانان رساندن است «و ان لیس للانسان الا ما سعی» کلام خداست و کسب محبوبیت و منزلت است که از طرف خداوند به حضرت رسول اکرم ﷺ اعطا گردیده است. «و لله العزة و لرسوله و للمومنین» معلوم است که مسلمانان همه مناسک گرا هستند و عمل به دستورات قرآن و سنت می‌کنند. مانند نماز، روزه، زکات، حج و...

در اثر برکت قرآن و سنت نبوی مسلمانان بیشتر پایبند دین، ایمان و انجام دادن مناسک اسلامی و قرآنی هستند.

۶- در کار و رفتارشان نقص و عیب بود، پیامبر آن را بر

۱- انعام ۱۶۲	- قصص ۷۷
۲- انعام ۵۷	۳- مائده ۴۶-۴۵-۴۴
۴- قصص ۴۷	۵- نحل ۹۰
۶- مائده: ۳	

۶- تربیت فرزندان بشیوه انسانی و اسلامی برای همه‌ی زمانها «ادبوا اولادکم لزمان غیرکم»
 ۷- احترام نهادن به پدران و مادران
 ۸- توجه به وضع بهبود اقتصادی و زندگی مسلمانان «و لاتنس نصیبک من الدنیا و احسن کما احسن الله الیک»
 ۹- احترام نهادن به قلم و اهل قلم «اقرأ باسم ربک الذی خلق - خلق الانسان من علق - الذی علم بالقلم - علم الانسان ما لم یعلم - (ن و القلم و ما یسطرون)»
 ۱۰- دعوت به صبر جمیل، مقاومت در برابر شدائد و ناملایمات روزگار.

۱۱- دعوت به صلح و آشتی «انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم»
 ۱۲- دعوت به عمران و آبادانی اعم از توسعه اقتصادی و فرهنگی «هو الذی انشاکم من الارض و استعمرکم فیها».

در خاتمه نتیجه می‌گیریم که اصول مورد توجه پیامبر، خداشناسی، توحید، نبوت و معاد، قانونمند شدن خداشناسی، زمینه سازی برای جامعه و اجتماع دین سالم که مردم با دین و دانش آشنا گردند و به عبادت خدا مشغول باشند و از راه ایجاد مرکز دینی و علمی و هنری و اخلاقی، تنظیم و تسبیق و سر و سامان دادن به امور دینی، نهادینه سازی فعالیت‌های فرهنگی قرآن و سنت، دین آموزی، برنامه پذیر کردن حوزه‌های فعالیت‌های فرهنگی قرآن و سنت در راه تعلیم و تربیت و آموزش دادن جوانان دختر و پسر، مرد و زن مسلمان، این بود شخصیت ذات پیامبر از دید و منظر قرآن و سنت بطور خلاصه و فشرده یا به عبارت ساده تر خداوند به پیامبر ﷺ خویش اسرا: شبروی انجام داد و معراج را نصیب حضرت فرمود که قرآن فرماید: «سبحان الذی اسرى بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الاقصى»^(۵) در شب ۲۷ ماه رجب که سن مبارک پیامبر ۵۲ سال بود اسرا نصیبش گردید.

۱- هدف از اسرا بالا بردن شرف و عزت پیامبر بود تا با دید عینی و شهود و دید باطن نشانه‌های با عظمت الهی را از نزدیک

طرف ساخت.
 ۷- کارهایی که نقص داشت اصلاح فرمود و به این ترتیب انسان را تربیت و تعلیم نمود تا راه خداشناسی و معرفت و کارکردن را بیاموزد و کار کنند «و ان لیس للانسان الا ما سعی»^(۱) به آنان یاد داد.

تصمیمی که دارای سه خصلت آگاهانه بودن، سنجیده بودن سازمان یافته بودن می‌باشد و از طرف خداوند برنامه ریزی شده بود و بوسیله پیامبر به مرحله‌ی اجرا در آمد و از دید قرآن و منظر سنت آن خصلت‌ها تحقیق و تفحص شد و رویه‌ها، دستورات الهی و سنت نبوی و مقررات الهی که شامل همه تصمیمات است از دید و منظر قرآن و سنت به صورت قانون و دستورات رسمی الهی که از طرف خالق و پروردگار عالمیان اتخاذ شده بود، جمع گردید و بنام قرآن و سنت به مردم ابلاغ شد.

اول تصمیماتی که از طرف پیامبر ﷺ گرفته می‌شد ذیل موضوعات، خداشناسی، توحید، نبوت و معاد از راه تعلیم و آموزش دادن قرآن و سنت نبوی، آداب و رسوم و سنن اجتماعی الهی بود.

۱- پیامبر مردم را به خداشناسی، به اتحاد، دوستی، مؤاخات، مواسات و برادری و برابری دعوت می‌کرد «واعتصموا بحبل الله جمیعاً و لا تفرقوا»^(۲) «تعالوا الی کلمة سواء بیننا و بینکم»^(۳)

۲- مردم را به رعایت حقوق همدیگر، مانند حقوق زن و مرد دعوت می‌کرد «للرجال نصیب مما اکتسبوا و للنساء نصیب مما اکتسبن»^(۴)

۳- ضرر نرسانیدن به همدیگر «المسلم من سلم المسلمون من یده و لسانه» و یا مضمون فرموده: حدیث: (هر چه به خود نمی‌پسندی بغیر خود مپسند و آنچه برای خود دوست داری و روا می‌داری برای برادرت: منظور خواهر و برادر دینی است) دوست بدار و روا بدار و الا مؤمن و مسلمان نخواهید بود).

۴- دعوت به کسب علم و دانش «اطلبوا العلم و لو بالصین - طلب العلم فریضة علی کل مسلم»

۵- دعوت به اخلاق و مکارم حسنه - «بعثت لاتمم مکارم الاخلاق»

۱-۲ آل عمران ۱۰۳

۳-۴ نساء ۱۲

۱-نجم ۳۹

۲-آل عمران ۶۴

۳-اسرا ۱

ببند و با حقایق حق بیشتر و بیشتر آشنا گردد.

۲- این است که قرآن فرماید: «لثریه من آیتنا»^(۱) که پیامبر فرمود: «زویت لی الارض فاریت مشارقها و مغاربها» و لقد رأی [من آیت ربه الکبری^(۲)] ۳- در اسرا پیامبر بیشتر به ذات اقدس الهی نزدیکتر و آشنا تر شد که قرآن می فرماید: «ثم دنی فتدلی - فکان قاب قوسین او ادنی فاوحی الی عبده ما اوحی» ۴- قرآن برای اثبات این حقایق فرماید «ما زاغ البصر و ما طغی - عله شدید القوی» ۵- پیامبر آنچه در اسرا و معراج و در مدت ۲۲ سال نبوت از خداوند از راه وحی دریافت و آموخت با زبان شیرین (سنت و حدیث) برای مردم بیان فرمود که قرآن گوید: «و انزلنا الذکر لتبین للناس»^(۳) «لتبین لکم و یهدیکم»^(۴) «و ما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه لیبین لهم»^(۵) و ما انزلنا علیک الکتاب الا لتبین لهم الذی اختلفوا فیه و هدی و رحمة لقوم یؤمنون»^(۶)

ترجمه آیات شریفه:

۱- و (نیز بفرستاد) پیامبر که آیات روشن و روشنگر خدا را بر شما می خواند - تا کسانی را که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده اند از تاریکیها به روشنایی بیرون آرد.^(۷)

۲- قرآن را آموخت به پیامبر - او را (انسان و پیامبر را) سخن گفتن آموخت^(۸)

۳- هر آنچه شما را در (خصلتها و روش) پیامبر خدا نمونه و سرمشق نیکو و پسندیده ای است.^(۹)

۴- پروردگارا، ما را در این جهان نیکویی - نعمت - ده و در آن جهان نیز نیکویی بخش و ما را از عذاب دوزخ نگاه دار^(۱۰)

۵- پروردگارا، ما، ندا دهنده ای را که به ایمان فرا می خواند - یعنی رسول خدا ﷺ - شنیدیم که (می گفت) به پروردگاران ایمان آورید، اینک ایمان آورده ایم، پروردگارا، پس گناهان ما را بیامرز و بدیهای ما را از ما بزدای و ما را با نیکوکاران بمیران^(۱۱)

۶- پروردگارا، دلهای ما را، پس از آنکه راه نمودی از راستی به کژی مگردان، و ما را از نزد خود بخشایشی ارزانی دار، که تویی بسیار بخشنده - پروردگارا تویی فراهم آورنده ی مردمان برای روزی که هیچ شکی در آن نیست، همانا خدا وعده را خلاف نکند.^(۱۲)

۷- همانا خدای و فرشتگان او بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید، بر او درود فرستید و سلام گوید، سلامی در خور و شایسته یا فرمان او را چنان که شایسته است گردن نهید.^(۱۳) اگر او - پیامبر - را یاری نکند هر آینه خدا او را یاری کرد، آنگاه که پیامبر - و ابوبکر - هنگامی که هر دو در غار بودند آنگاه که به همراه خویش می گفت اندوه مدار، خدا با ماست؛ پس خدا آرامش خود را بر او فرو فرستاد و او را (پیامبر را) به سپاهی که شما نمی دیدید نیرومند گردانید و خدای - حکم و آهنگ یاری پیامبر - برترین است؛ و خدا توانای بی همتا و دانای استوار کار است.^(۱۴)

۹- اوست که پیامبر خود را با راهنمایی به راه راست و دین حق فرستاد تا آن را بر همه ی دینها چیره گرداند، هر چند مشرکان خوش ندارند.^(۱۵)

۱۰- آنان که پیروی می کنند آن فرستاده: پیامبر درس ناخوانده و خط نانوشته پس به خدا و سخنان او ایمان دارد، ایمان بیاورید و او را پیروی کنید باشد که راه یابید.^(۱۶)

۱۱- اوست آن که در میان مردم ناخوانده - عرب - پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آنان می خواند و پاکشان می سازد - از آلودگی کفر و اخلاق زشت - و کتاب - قرآن - و حکمت - اندیشه و گفتار و کردار درست به آنان می آموزد آیه ۲ سوره ی جمعه.

۱۲- و با آنان: یاران و صحابه - در کار و امور مسلمانان - مشورت کن و کارشان با مشورت میان خودشان باشد.^(۱۷)

۱۳- و ما تو را نفرستادیم مگر رحمتی برای جهانیان^(۱۸)

۱۴- خدا برای شما آسانی می خواهد و برای شما دشواری نمی خواهد.^(۱۹)

۱- اسرا ۱	۲- نجم ۱۸
۳- نحل ۴۴	۴- نساء ۲۶
۵- ابراهیم ۲	۶- نحل ۶۴
۷- طلاق ۱۱	۸- رحمن ۴۲
۹- احزاب ۲۱	۱۰- بقره - ۲۰
۱۱- بقره ۲، ۱	۱۲- آل عمران ۸ و ۹
۱۳- احزاب ۵۶	۱۴- توبه ۴۰
۱۵- توبه ۳۳	۱۶- اعراف ۱۵۷ و ۱۵۸
۱۷- آل عمران ۱۵۹ و شورا ۳۸	۱۸- انبیاء ۱۰۷
۱۹- بقره ۱۸۵	

نیک و پسندیده فرمان می‌دهند و از کار زشت و ناپسند باز می‌دارند. (۱۴)

۲۹- و باید از شما گروهی باشند که به نیکی بخوانند و به کارهای پسندیده فرمان دهند و از کارهای زشت و ناپسند باز دارند، و آنان رستگارند. (۱۵)

۳۰- بگو نماز من و عبادت‌های من - و یا قربانی یا حج من - و زندگی من و مرگ من همه برای خدا، پروردگار جهانیان است که انبازی نیست و مرا به این (آیین) فرمان داده‌اند و من نخستین مسلمانم (۱۶)

۳۱- بگو هر آنچه پروردگارم مرا به راه راست ره نمود، دینی پایا و درست، آیین ابراهیم پاک و حق‌گرای (۱۷)

۳۲- و خدا و پیامبرش را فرمان برید و با یکدیگر ستیزه و کشمکش نکنید که سست و بد دل شوید و نیرو، و دل‌تان برود و شکیبایی کنید که خدا با شکیبایان است. (۱۸) انفال: غنایم جنگی و فیء: سرزمینی که اهلش آنرا ترک کرده باشند، میراث اشخاص بی وارث - اموال بی صاحب، نفل و معنی: زیادی است.

۳۳- و بهره‌ی خویش را از دنیا فراموش مکن و نیکی - بخشش - کن چنانکه خدا به تو نیکی کرده است (۱۹)

۳۴- فرمان روایی نیست مگر خدای را، حق را [از باطل] جدا و بیان می‌کند و او بهترین جداکننده‌ی (حق از باطل) است. (۲۰)

۱۵- هر آینه شما را پیامبری از خودتان آمد که به رنج افتادنتان بر او گران و دشوار است، به [هدایت] شما دل بسته است، و به مؤمنان دلسوز و مهربان است. (۱)

۱۶- محمد ﷺ فرستاده‌ی خداست و کسانی که با او بند بر کافران سخت و در میان خود مهربانند. (۲)

۱۷- محمد ﷺ پدر هیچ یک از مردان، شما نیست و لیکن فرستاده‌ی خدا و خاتم - سر آمد و پایان بخش پیامبران است. (۳)

۱۸- امروز دین شما را به کمال رساندم و نعمت خود را بر شما تمام کردم و اسلام را دین شما پسندیدم. (۴)

۱۹- و تو را نفرستادیم مگر برای همه‌ی مردم، مژده دهنده و بیم کننده، ولی بیشتر مردم نمی‌دانند. (۵)

۲۰- پیامبری از خودتان فرستادیم که آیات ما را بر شما می‌خواند و شما را پاک می‌سازد و شما را کتاب و حکمت - گفتار و کردار درست می‌آموزد و آنچه نمی‌دانستید به شما می‌آموزد. (۶)

۲۱- و از نشانه‌های آفرینش آسمانها و زمین و گوناگونی زبانها و رنگهای شماس، هر آینه در این [دگرگونیها] برای دانشمند نشانه هاست. (۷)

۲۲- و بگو حق بیامد و باطل نابود شد که باطل نابودشدنی است. (۸)

۲۳- ای کسانی که ایمان آورده‌اید خدای را فرمان برید و پیامبر و صاحبان امر را که از شمایند، فرمان برید. (۹)

۲۴- عزت و عظمت - بزرگی و ارجمندی - از آن خداوند است و پیامبر او و مؤمنان است و لیکن منافقان نمی‌دانند. (۱۰)

۲۵- بگو اگر خدا را دوست می‌دارید، پس مرا پیروی کنید تا خدا شما را دوست دارد. (۱۱)

۲۶- برای شما از دین چیزی را مقرر کرد که نوح را بدان سفارش کرده بود و نیز آنچه را به تو وحی کردیم و آنچه ابراهیم و موسی و عیسی را به آن سفارش کردیم که دین را بر پا دارید و در آن پراکندگی و اختلاف نکنید. (۱۲)

۲۷- و همانند کسانی مباشید که پس از آنکه دلایل روشن بدیشان رسید پراکندگی و اختلاف نمودند. (۱۳)

۲۸- مردان و زنان مؤمن دوستان و یاران یکدیگرند، به کار

۱- توبه ۱۲۸	۲- فتح ۲۶
۳- احزاب ۴۱	۴- مائده ۳
۵- سبا ۲۸	۶- بقره ۱۵۱
۷- روم ۲۲	۸- اسرا ۸۱
۹- نساء ۵۹	۱۰- منافقون ۸
۱۱- آل عمران ۳۱	۱۲- شوری ۱۳
۱۳- آل عمران ۱۰۵	۱۴- توبه ۷۱
۱۵- آل عمران ۱۰۴	۱۶- انعام ۱۶۲
۱۷- انعام ۱۶۱	۱۸- انفال ۴۶
۱۹- قصص ۷۷	۲۰- انعام ۵۷